

Ταξίδια στα Βαλκάνια (2)

Η δύση της Βαλκανικής από την περίοδο της εμφάνισης των εθνικών κρατών το 19ο αιώνα αποτέλεσε περιοχή με αυξημένη γεωπολιτική σημασία για όλες τις ευρωπαϊκές δυνάμεις. Η πρώτη σερβική επανάσταση το 1804, η συγκρότηση του σερβικού κράτους το 1830 και η μετατροπή της ορεινής περιοχής του Μαυροβουνίου σε Ηγεμονία υπό ένα κοσμικό ηγεμόνα από το 1852, χωρίς να μετεξελιχθούν συνάμα οι παλαιές πατριαρχικές δομές, δείχνουν το αυξημένο ενδιαφέρον από τη μια των ευρωπαϊκών για εφαρμογή σ' αυτή την πλευρά της Βαλκανικής του μοντέλου της «Ευρωπαϊκής εθνικότητας» κι από την άλλη των ντόπιων κοινωνικών δυνάμεων για τη μεταβολή των παλαιών οθωμανικών δομών.

Από τα ταξίδια των ελλήνων διπλωματών κ.ά. στο Μαυροβούνιο έχουν προκύψει ενδιαφέροντα κείμενα, στα οποία μπορεί κανείς να επιστημονικά, συγκριτικά με τα αντίστοιχα ευρωπαϊκά, τις ομοιότητες και τις διαφορές στο περιεχόμενο του λεγόμενου βαλκανισμού, δηλαδή στο σύνολο των αντιλήψεων, περιγραφών, εικόνων και στερεοτύπων, τα οποία μελετήθηκαν πρόσφατα.

Την προηγούμενη Κυριακή ταξιδέψαμε με τον Βλάση Γαβριηλίδη στις αυτοκρατορούμενες ολαβικές επαρχίες Βοσνία και Ερζεγοβίνη. Σήμερα θα συνοδεύσουμε τον γιατρό του πολεμικού ναυτικού Παύλο Νιρβάνα στο ταξίδι του στο αυτοκρατορούμενο λιμάνι του Κότορ (Κάτταρο), όπου φθάνει μαζί με τους πρίγκιπες Κωνσταντίνο και Νικόλαο, στους γάμους του μαυροβούνιου διαδόχου Δανήλου, στην τότε πρωτεύουσα της Ηγεμονίας, την Κετίνη.

Η αυτοκρατορούμενη στενή παραλία και το λιμάνι του Κότορ, σε συνδυασμό με τα μαυροβουνιώτικα βουνά που υψώνονται μπροστά του, εμπνέουν τον Νιρβάνα να γράψει τις εντυπώσεις του, οι οποίες θα μπορούσαν να θεωρηθούν ως «άσκηση επί χάρατος» του κινήματός του συμβολισμού, που ήταν ακριβώς τότε στη μόδα. Από το Μάυροβούνι, όπως αιτιολογεί τη σειρά άρθρων του, που δημοσιεύονται στην εφημ. *Το Άστυ* από τις 8-8-1899, ο Νιρβάνας αντιγράφει το μαυροβουνιώτικο τοπίο όχι όπως οι «θετικοί» άνθρωποι αλλά με τα μάτια της ψυχής του, σε μια ονειρική αχλύ. Έτσι, μας δίνει όχι μια ρεαλιστική περιγραφή αλλά μια «ζωγραφιά» του Μαυροβουνίου, με απώτερο στόχο να δείξει τις υπαρκτές και αλόβητες απόψεις από το δικό πολιτισμό αρχετυπικές μορφές κοινωνικής οργάνωσης.

Από αυτή την άποψη έχουμε εδώ ένα αξιόπροσεχτο ελληνικό παράδειγμα ταξιδιωτικού λόγου-ζωγραφικής, με αντιδραστικές, ψυχολογικές, μυστικιστικές και συμβολιστικές αχμές και πινελιές από τις οποίες ωστόσο δεν απουσιάζουν οι ιστορικο-γεωπολιτικές ούτε οι ανδροκρατικές σχέσεις εξουσίας.

Η Αγγελική Κωνσταντακοπούλου διδάσκει Βαλκανική Ιστορία στο πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

Μαυροβούνιο

«Πρέπει να μάθεις φίλε μου, να βλέπεις διά πρώτην φοράν τα πράγματα. Είνε ο μόνος τρόπος να έχης όλη την ακριβεστέραν — αυτό είνε αδιάφορον — αλλά την ωραιότεραν ιδέαν δι' αυτά. Εάν δεν αγιακρύσης ποτέ σου την πλάσιν ως πρωτοπλάστου και αν δεν είδες ποτέ σου την ζωήν ως νήπιον, η ιδέα σου και διά την πλάσιν και διά την ζωήν δεν έχει καμίαν σημασίαν διά εμέ...»

Η γνώμη αυτή του φίλου μου με κατέειχε κάθε φοράν που ταξιδεύω, κάθε φοράν που θα ιδώ διά πρώτην φοράν ένα πράγμα... η ηδονή του πρωτοπλάστου με γαργαλίζει με τα περά της. Κάτω από τ' ό μ'εταπών μου αισθάνομαι τότε ότι έχω διαφορετικούς οφθαλμούς, ξεκουρασμένους και νέους, τους οφθαλμούς του νηπίου και του πρωτοπλάστου. Και ενθυμούμαι πάλιν τον φίλον μου.

— Η φύσις δεν έχει καμίαν ωραιότητα. Η ωραιότης κρύπτεται εις τα βάθη των οφθαλμών...
Του Παύλου ΝΙΡΒΑΝΑ

Την φοράν αυτήν, που μου ήλθαν εις τον νουν τα λόγια του φίλου μου, ταξιδεύω τα όντα. Και ήτο η εμφάνις της νέας πλάσεως, της δροσεράς και παρθένου, εις τον μικρόν στρογγυλόν φεγγίτην, τον ανοιγόμενον εις τάνωστα παροράματα, εις τους σιωπηλούς παραδείσους, εις τα νερά τα ονειρευόμενα των ήσυχων κόλπων, και τα βουνά τα βρέχοντα τα πράσινα κράσπεδά των εις τας ναχλείς δροσερότητες της νεροθαλάσσης.

Ο μικρός φεγγίτης είχαν ανοιχθεί εις τον κόλπον του Καττάρου.

Είχεν ανοιχθή κάτω από τα νεφελογείτονα βουνά, από τους βαθυπρασίνους τιτάνες της Δαλματίας, εμπρός εις το εράσιμον στόμιον, επί του οποίου τείνονται ακόμη αι σκιαί των αλυσιδωτών πυλών, φαντάσματα αφύχτων, κατοπριζόμενα εις τα βάθη του σμαραγδίνου καθρέπτου. Η έκτασις ειλεείσθη από πράσινα

και περισσότερον κυανούν, άπληστος εις χρώματα και υφάσεις και σκιάς...

Κάθε πρωί εξητούσα τριγύρω μου, κάτω εξητούσα. Εξητούσα τον Υμηττόν και εξητούσα την Πάρνηθα και όπου ελεύκαζε σύννεφον εις το βάθος του ορίζοντος ενόμιζα ότι αστράπτει το μέγαρον της Πεντέλης. Και τα μεγάλα βουνά της Δαλματίας, γίγαντες αυτοκρατορικοί και άγριοι και υπεροπτικοί, εμάντευον την πνεύσιν μου και μ'εαύταζαν με περιφρόνησιν και ειρωνίαν, εμέ και την αυθεντικόν μου αγάπην, την αγάπην των μικρών και των γλαφυρών, την αγάπην των αβρών γραμμών και των γελιαστών χρωμάτων, των απάλων κλιτών και των ερασιμίων κορυφών...

Και έμεινα εκεί εις το έρημον δαλματικών αγκυροβόλιον, υπό την δεσποτικήν επιβολήν των καταθέτων βουνών, εμπρός εις τα λευκάζοντα σπατάκια και το χλοερόν μοναστήρι της Μελίνας, ταπεινός και μικροσκοπικός

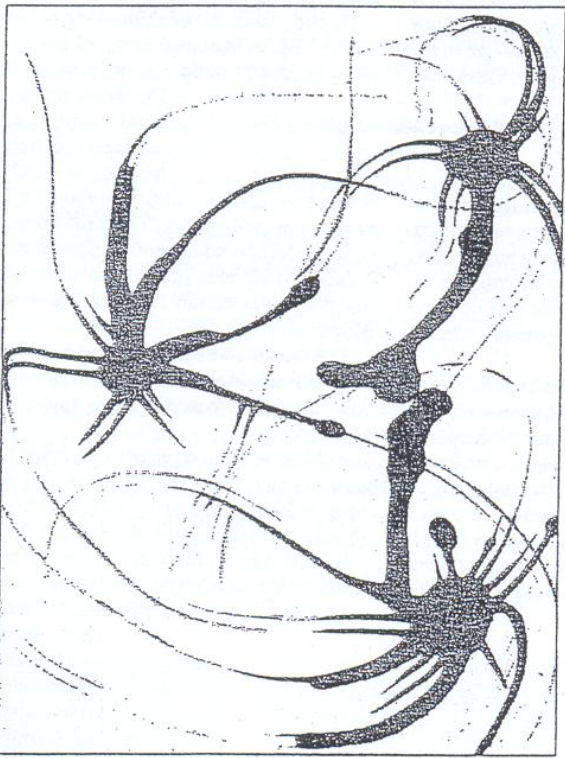
υψηλός της μεγάλης και ξένης φύσεως, περιμένων το βατοράκι που θα μ'έφερε εις το Κάτταρον κάτω από τον άγριον βράχον του Μαυροβουνίου, τον υψηλόν βράχον ο οποίος έτρεφε τα όνειρά μου τας νύχτας αυτάς...

Ένα πελώριον αμφιθέατρο ανοίγεται τώρα, μέσα εις την αγάλην των φαίων βουνών. Η στίβος του η γηρά λαμπυρίζει ακάμιατος. Το βατοράκι γλιστρά επάνω της και σταματά εις το Κάτταρον. Ο άγριος, ο κατακάθετος όγκος του Μαύρου Βουνού το πατεί κάτω από τους πόδας του, το πνίγει υπό την σκιάν του. Και εκείνο απλώνεται γλυκύ και πράσινον και φιλεί ερωτικά τους πόδας του τιτάνος και τους στολίζει με πρασινάδαν και τους βρέχει με την άχνην του κύματός του. Και υψώνεται ο γίγας μέσα εις την χρυσήν διαύγειαν της δύσεως, μέγας και ειλικρινής με τα πλευρά του γυμνά και αγέρωχα, περιφρώνων τους στολισμούς της βλαστήσεως και την πολυτελειαν της χλόης, ευθύς προς τα νέφη και προς το φως του ουρανού. Και καθώς πρασινίζει και λάμπει κάτω του η αιτή και ο αγιαλός, βλέπεις ότι εις ένα κίνημα υπέροχον ο γίγας άφησε να γλιστρήσθ από το σώμα του ο πράσινον και σμαραγδοκέντητος μενδύκος και τον πατεί γυμνός τώρα υπό τα πέλαμά του, παραδίδων τα γυμνά τιτάνεια πλευρά και τους γρανηταίους μυνάους εις τας αγκαλάς της γλυκαπότης ατμοσφαιράς και εις τα μεταλλικά τα άγρια φιλήματα του ήλιου...

Α! Η ωραία σιλάβια εις τα πόδια του αγρίου γίγαντος! Δεν μου μένει αμφιβολία ότι η αναφώνησις αυτή θα ήλθε εις τα χείλη κάθε ανθρώπου, ευρεθέντος έξαφνα μέσα εις το τιτάνειον αμφιθέατρον, το οποίον κλείουν τα φαρά και μολυβδόχροα δαλματικά βουνά, κάτω από τα οποία το Κάτταρον απλώνει όλας τας ερασιμότητας του πρασίνου και του γλαυκού και του γαλακτώδους, ... υπό τον άγριον κώνον του Μαύρου Βουνού...

Εδώ εις την μικράν αυτήν κοιλάδα, όπου αι πρωτογενείς καλύβια με τας αχρυσόπλετους στέγας συγγέονται με τους βράχους, ως να επύφρωναν αυτόματοι παραφουάδες και εκβλαστήσεις του σκοτεινού λίθου, είνε η κοιλίς των ηρωικών Πέτροβιτς και εις μίαν από τας ταπεινάς αυτάς καλύβιας εγεννήθη ο ομηρικός πατήρ και ποιμήν του Μαυροβουνιώτικου λαού, ο Νικόλαος ο Α'... και αγαπάς όλον τον σιμαθητικόν αυτόν λαόν των ορεισίων και των ηρώων... Και ... ανυπομονείς να ίδης την βραχώδη πρωτεύουσαν ως γνώριμον και αγαπητόν τόπον και, όταν εις μίαν στροφήν απλωθή υπό τους οφθαλμούς σου η μικρά κοιλιά, η κλεισμένη ζηλοτύπως εις την αγάλην των απαιτήτων βουνών, δεν είσαι ο ξένος... Είσαι ο οικείος ο επανερχόμενος, ο βλέπων εμπρός μόνον με αγάπην και μόνον με επαθυμίαν, ο αναζητών γνώριμα πρόσωπα και προσφιλείς χειραψίας. Α! το μυστήριον των πραγμάτων τα οποία κατακτούν και τα οποία τρυφείνουν την καρδίαν! ...

Μία εικοσαετία δεν μετέβαλε πολλά πράγματα εις την πρωτεύουσα του Μαυροβουνίου. Αι ημέραι αι ευρωπαϊκά αι πυρετώδεις, αι ώραι αι αμερικανικά, αι παράφοροι και τρελλαί, αι διαβαίνουσαι από τας πόλεις με την ζέουσαν πνοήν της δημιουργίας και της καταστροφής· αι στιγμαί αι έξαλλοί του ηλεκτρικού αιώνος αι πνέουσαι με την ορμήν της καταγιγώσεως, αι γόνιμοι και ακόλαστοι αι συγκινούσαι και πληγώνουσαι σκληρά την φύσιν και την ζωήν, αι φέρουσαι τα άνω κάτω και τα κάτω άνω, αι στροβιλίζουσαι εις δαιμονικών χορόν τα έμψυχα και τα άψυχα, αι φρονέουσαι το παρελθόν και εκκολάττουσαι το μέλλον εις πάσαν ριπήν οφθαλμού, αι σιγμαί των σκληρών και αδικαίων ωρολογίων, δεν επέρασαν, δεν περνούν επάνω από την ήσυχον αυτήν κοιλάδα, την οποίαν αναγκαλιέται και φιλεί η ποιήσις των ωραίων και ονειροτρόφων ύμνων... Είνε τα ωραία σύμβολα τα κρυπτόμενα εις το βάθος των κοινωτέρων πραγμάτων, τα οποία ζήτην τον τόπον και την στιγμήν διά να εκδηλωθούν και να λάμψουν.

δύετα και ο αέρας έπνεε λιποθυμημένος από τους μεθυστικούς αιθέρας της δαυρυσιμένης βλαστήσεως και η βουή του πελάγιου έμεινε έξω από τα υψηλά τείχη των βουνών και ήτο η είσοδος πομπική και επίσημος εις θαλασσίνους θαλάμους, διά μέσου πυλώνων γλαυκοπρασίνων, εις ησιχίαν και ρυθμόν και πειθαρχίαν βασιλικών δωμάτων, εις παράταξιν επιβλητικόν των μεγάλων και ακινητών αφύχτων, εις παράταξιν βράχων και ησιδων και ακρωτηρίων υποθαλασσίων ιερών, εις παράταξιν δασών, εις χαίρετισμούς πνοών επισήμων και αρωμάτων βαρέων, υπό στέγασμα κυανούν, υφασμένον με τας λεπτάς αράχνας των συννέφων... Ο πωχός μικρός φεγγίτης μου εφάνη τότε ότι ήνοιγε και διεστέλλετο ως κόρη οφθαλμού, εκπλήττου και ακουράστου, ήνοιγε από σεβασμόν και από αγάπην, ήθελε να αναγαλισθή περισσότερον φως και περισσότερον πράσινον